



## กิจวัตร ๑๐ : กระบวนการฝึกตนในพระพุทธศาสนา 10 observances: The Self-training in Buddhism

พระครูสุนทรประสิทธิ์ธรรม (ประสิทธิ์ ชุตินฺธโร)<sup>๑</sup>

### บทคัดย่อ

การศึกษา คือการพัฒนาตนเองในทัศนะทางพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่กระบวนการเข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนาปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย อย่างเคร่งครัดตามกระบวนการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หลังจากได้ศึกษาพัฒนาตนเองสมบูรณ์แล้วจนสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริสงฆ์ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นสมมติสงฆ์ที่มีความรู้สามารถในการแนะนำสั่งสอนประชาชนได้ พระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ เพื่อสงเคราะห์ชาวโลก เป็นผู้ทางจิตวิญญาณอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนและพระสงฆ์มีส่วนช่วยเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาแก่ประชาชนด้วยการนำหลักพระพุทธศาสนาไปบูรณาการในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

**คำสำคัญ :**การศึกษา, การพัฒนาตนเอง, พระพุทธศาสนา.

### Abstract

In Buddhism, education is to develop one's self starting from getting an ordination in Buddhism to studying Buddhist principles and putting those principles into practice based on the principles of the Threefold Training. After that, some may turn to become noble monks and some may not. Both can carry on the Buddhist burden in teaching people. As spiritual leaders, monks can give help, suggest and solve people's and social problems with Dhamma, and teach people to integrate Buddhist principles in their daily life.

**Keywords:** Education, Self-Development, Buddhism.

---

<sup>๑</sup>หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.



## บทนำ

การศึกษาคือเครื่องมือในการพัฒนาพระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์เป็นเนื่อนาบุญของโลกที่เป็นสัญลักษณ์ของความดีงามในจิตใจของชาวพุทธ ในทุกมิติในวิถีชีวิตในบริบทสังคมไทย เริ่มตั้งแต่แรกเกิด วัยเรียน วัยทำงาน แต่งงาน และวันตาย ล้วนต้องเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการให้คำแนะนำสั่งสอนประชาชน เมื่อประชาชนมองคุณลักษณะพระสงฆ์เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถด้านพระพุทธศาสนาและเป็นผู้มีความประพฤติดี ปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัย ไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง ระเบียบประเพณีของสังคม ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จำเป็นต้องระลึกถึงเสด็จพ่อสอนซึ่งคำสอนเหล่านี้ พระพุทธองค์มีคำตอบชัดเจนในเรื่องบทบาทของพระสาวกทั้งหลาย โดยเฉพาะการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ

พระสงฆ์จึงมีหน้าที่สำคัญในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่เพื่อสงเคราะห์ชาวโลกช่วยชี้แนะทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนและพระสงฆ์มีส่วนช่วยเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจากปัญหาที่เกี่ยวกับการไม่สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ได้อย่างเช่น ช่วยแก้ปัญหา ยาเสพติด โดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้านจิตใจเพื่อชี้ให้เห็นว่าจิตใจเป็นสื่อกลางที่สำคัญในการคิดแก้ไขปัญหามากมาย ทุกมิติต้องมีสาเหตุ มาจากระบบความคิดของมนุษย์ที่มองข้ามหลักพระพุทธศาสนา

การศึกษาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาและสามารถแนะนำประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาถูกต้องโดยอาศัยหลักศีล สมาธิ

และปัญญาเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาพระสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา

## การพัฒนาพระสงฆ์เริ่มด้วยการพัฒนาจิตใจ

การพัฒนาพระสงฆ์นั้นควรเริ่มต้นด้วยการพัฒนาจิตใจ ดังนี้

### ๑. จุดเริ่มต้นของการสร้างพระสงฆ์

เริ่มจากการคัดเลือกผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา การสร้างกระบวนการบวชให้เป็นเครื่องมือสร้างพระดีมีคุณภาพอันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดก่อนที่จะเดินไปสู่จุดอื่น ๆ การจัดหลักสูตรจัดการศึกษาและกระบวนการขัดเกลาตามความเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายระยะเวลาและปัจจัยอื่นๆ ของการบวชเรียนซึ่งสมัยก่อนเรียกว่า บวชเรียนหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาให้เป็นชาวพุทธที่ดี

การให้การศึกษาพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปและโดยด่วนก่อนที่จะได้พูดกันถึงวิธีการแก้ปัญหา ควรจะได้พิจารณาถึงการดูแลพระภิกษุสงฆ์แบบพุทธกาลว่ามีลักษณะที่ควรจะได้นำมาเป็นแบบได้อย่างไร หากมองถึงองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล จะพบลักษณะต่างๆ ที่น่าสนใจว่าผู้บวชสมัยก่อนมีความพร้อมสูง มีศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงและบางคนอาจจะได้ดวงตาเห็นธรรมในระดับใดระดับหนึ่ง

### ๒. จุดประสงค์ของการบวชเพื่อการศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์ของการบวชที่ชัดเจน คือ เพื่อแสวงหาทางดับทุกข์ไม่มีสิ่งอื่นใดมาเจือปน โดยมีกระบวนการให้การศึกษาและขัดเกลาดำเนินไปในระบบกัลยาณมิตรดูแลผู้บวชใหม่อย่างใกล้ชิดให้ได้ศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเต็มที่ถูกต้องครบถ้วนอย่างน้อยห้าปี จึงปล่อยให้จาริกหรือไปปฏิบัติธรรมเพียงลำพังได้โดยพระภิกษุทุกรูปต้องเคารพธรรมวินัยที่



พระพุทธรูปเจ้าทรงปัญญา ซึ่งในทุกสิกขาบทมี พระภิกษุสงฆ์พุทธสาวกเข้ามามีส่วนร่วมอย่าง ใกล้ชิด การทำกิจสงฆ์ใดๆ จะอาศัยการประชุม และเลือกพระภิกษุผู้มีความสามารถรอบรู้ เชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยเป็นอย่างดีให้เป็น ผู้ดำเนินการโดยการมอบหมายของที่ประชุมสงฆ์

พระภิกษุสงฆ์มีชีวิตอยู่เนืองด้วยผู้อื่น ต้องทำตนให้เขาเลี้ยงง่าย การที่พระพุทธรูปเจ้าเน้น ประโยคที่ว่ามีชีวิตอยู่ด้วยผู้อื่นเพื่อให้พระสงฆ์ ตระหนักว่าจะต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม ทำหน้าที่ให้คุ้มค่ากับการอุปฐากของประชาชน และพระพุทธรูปเจ้าได้เน้นเรื่องความเป็นผู้เลี้ยงง่าย นั่นก็คือไม่รบกวนหรือเบียดเบียนประชาชนจน เขาเกิดความเดือดร้อน ควรรบกวนเท่าที่จำเป็น และน้อยที่สุด

หลักคำสอนที่บอกว่าพระสงฆ์ต้อง เป็นผู้มักน้อยสันโดษก็คือ พระสงฆ์ต้องบริโภค บิณฑบาตให้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็นจริงๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อ พุ่มเฟียดย่างชีวิตฆราวาส ชีวิตของพระสงฆ์ตาม แบบพุทธกาลเน้นความยิ่งใหญ่ในด้านจิตใจที่เป็น อิสระจากกิเลส ทั้งนี้พระพุทธรูปศาสนา ยกธรรมให้ เป็นใหญ่ไม่ยกวัตถุเป็นใหญ่ เพราะเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ พุทธศาสนิกชนเข้าใจถูกต้องว่า พระพุทธรูปศาสนาเป็นทางดับทุกข์ การเข้าหา พระพุทธรูปศาสนาเพื่อเข้าหาทางดับทุกข์ และ อุปฐากพระพุทธรูปศาสนาอย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับพระธรรมวินัยเป็นไปเพื่อความ เจริญงอกงามแห่งการปฏิบัติธรรมของพุทธ บริชทุทุกหมู่เหล่า (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, ๒๕๔๔) โดยมีกระบวนการ ดังนี้

การคัดเลือกผู้จะเข้ามาบวชจะต้องมี ระบบการคัดเลือกบุคคลให้ได้คุณสมบัติตามพระ ธรรมวินัยอย่างแท้จริงสิ่งที่จะต้องเน้นก็คือ คุณสมบัติดังกล่าวต้องเป็นจริง มิใช่คัดเลือกพอ เป็นพิธีและผ่านกันง่ายๆ เมื่อผ่านกระบวนการ คัดเลือกแล้วต้องมีการทดสอบภาคปฏิบัติอันเป็น

การทดสอบคุณธรรมต่างๆ ในการที่จะเตรียมตัว เป็นพระภิกษุ การทำการทดสอบอย่างมี ประสิทธิภาพจะได้ผู้ที่มาบวชด้วยศรัทธา มี จุดประสงค์ชัดเจนทำให้การบวชเป็นการเว้นชั่ว โดยชอบ สัมกับคำว่า บรรพชา หรือบวชจริงๆ ทำกระบวนการบวชทั้งหมดให้เป็นเนื้อหาสาระ ในภาคปฏิบัติมากกว่าพิธีกรรม

ผู้ที่เป็นพระอุปัชฌาย์ กรรมวาจาจารย์ และอนุสาวนาจารย์ จะต้องเลือกสรรฝึกฝน อบรมให้มีคุณสมบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัย จริง โดยเฉพาะในข้อที่ว่าจะต้องเป็นคนฉลาด สามารถในการศึกษาอบรมผู้ที่มุ่งเข้ามาบวชได้ อย่างแท้จริงมิใช่เน้นไปที่ทำพิธีการบวชได้ก็ให้ ตำแหน่งไป ตรงนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ ที่เราจะสามารถสร้างบุคลากรทางศาสนาได้ดีแค่ไหน ในธรรมวินัยได้มอบหมายให้พระสงฆ์ทั้ง สามท่านนี้เป็นผู้ดูแลพระภิกษุที่บวชใหม่ไปถึงห้า ปีในระหว่างนี้ต้องให้การดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อ ศึกษาเรียนรู้ข้อวัตรปฏิบัติของครู อาจารย์ใครจะ เป็นอย่างไรก็พอจะกำหนดรู้และช่วยกันแก้ไขได้

การจัดการศึกษาและการปฏิบัติ หลังจากการบวชโดยอุคตมคติดั้งแต่ยุคพุทธกาล เป็นสิ่งที่ผู้บวชทุกรูปจะต้องเรียนรู้ให้ละเอียด อย่างมากก็คือ เรื่องศีลสมาธิปัญญา ซึ่งถือว่าเป็น เรื่องบังคับที่พระภิกษุต้องศึกษาและปฏิบัติ เพราะจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่แท้จริงได้หรือไม่ ต้องรู้เข้าใจและปฏิบัติ ในศีลสมาธิปัญญาอย่าง เต็มสติกำลัง การศึกษาและปฏิบัติตรงนี้ได้อย่าง ถูกต้อง ปัญหาต่างๆ ก็ลดน้อยลงทันที เพราะ ปัญหาคณะสงฆ์ขณะนี้ไม่เป็นเรื่องของการผิดศีล ก็เป็นเรื่องของการเข้าใจผิดเรื่องสมาธิ หรือไม่ก็ เรื่องของการขาดปัญญาที่จะเป็นเครื่องมือตัด กิเลส ถ้าปฏิบัติในเรื่องทั้งสามประการนี้อย่าง ถูกต้องสมควรเป็น ธรรมสามัคคี ร้อยรัดสอด ประสานอย่างดีปัญหาส่วนตัวปัญหาสังคม ภาพพจน์คณะสงฆ์ลดลงทันที



### การพัฒนาพระสงฆ์เริ่มจากการศึกษา

ผู้เขียนเองมั่นใจในกระบวนการศึกษาที่สามารถสร้างพระภิกษุสงฆ์ให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นศาสนทายาทที่ดีในพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ชัดว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวางแนวทางในการสร้างสังคมสงฆ์ไว้ชัดเจนที่สุดตามแนวทางดังนี้

๑. การพัฒนาพระสงฆ์ตามแบบไตรสิกขา หรือ สิกขา คือการศึกษา ที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้านนั้น ได้แก่ ๑) สิกขา/การฝึกศึกษาด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมคือเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมทางวัตถุก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู) หรือด้วยกาย วาจา ก็ตาม เรียกว่า ศีล (เรียกเต็มว่า อธิศีลสิกขา) ๒) สิกขา/การฝึกศึกษาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เรียกเต็มว่า อธิจิตตสิกขา) ๓) สิกขา/การฝึกศึกษาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (เรียกเต็มว่า อธิปัญญาสิกขา) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๔: ๑๐)

#### ๒. ระบบไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นการศึกษา ๓ ด้าน ที่พัฒนาชีวิตไปพร้อมกันทั้งระบบ แต่ถ้ามองหยาบๆ เป็นภาพใหญ่ ก็มองเห็นเป็นการฝึกศึกษาที่ดำเนินไปใน ๓ ด้าน/ขั้นตอนตามลำดับ คือ ๑) ศีล เป็นเหมือนการจัดปรับพื้นที่และบริเวณแวดล้อมให้สะอาดหมดจดเรียบร้อยราบรื่นแน่นหนามั่นคง มีสภาพที่พร้อมจะทำงานได้คล่องสะดวก โดยเฉพาะพระสงฆ์การรักษาสงฆ์ ๒๒๗ ข้อเป็นกฎระเบียบที่ชัดเจน ละเมิดไม่ได้ต้องสำรวจระวังทุกลมหายใจ นี่คือขั้นแรกของการดำเนินชีวิตในการฝึกศึกษาขั้นต่อไป ๒) สมาธิ เป็นเหมือนการเตรียมตัวในการศึกษาด้านวิปัสสนากรรมฐานให้เข้าใจความจริง ๓) ปัญญา เป็นเหมือนอุปกรณ์ที่จะใช้ทำงานนั้นๆ ให้สำเร็จ เนื่องจากไตรสิกขา

เป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดบนพื้นฐานหลักสัมมาทิฐิ

๓. กระบวนการศึกษา หรือไตรสิกขา ประกอบด้วย ๓ ประการ คือ ๑) การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัย ความสุขในทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีล ๒) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรมเสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และ สุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิ ๓) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไข ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผลรู้เท่าทันโลกและชีวิตจนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๔: ๑๑-๑๒)

การพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนาต้องเริ่มจากใจคือความศรัทธาในพระรัตนตรัยและ มุ่งแสวงหาความพ้นทุกข์ด้วยการศึกษาให้เข้าถึงความจริงบนพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้ และปฏิบัติตนด้วยศีล สมาธิ และปัญญาให้มั่นคง

### พระรัตนตรัยเป็นหลักใหญ่ของการพัฒนา

#### พระภิกษุสงฆ์

พระรัตนตรัยที่เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา มารวมกันที่สิกขา นำทางให้เราก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จด้วยสิกขาคือการฝึกศึกษาพัฒนาตน โดยปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งสิกขา นั้นมี ๓ ประการด้วยกัน คือ ๑) สิกขาเพื่อการพัฒนาในด้านพฤติกรรม คือ ฝึกฝนอบรมความประพฤติทั่วไป ทางกาย วาจา และการอยู่ร่วมสังคม พร้อมทั้งการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหลายภายนอก ด้านนี้เรียกว่า ศีล



๒) ศึกษาเพื่อการพัฒนาในด้านจิตใจ ซึ่งเป็นการฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม ความดีต่างๆ มากมาย เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา ความเคารพ ตลอดจนความเพียร สติ สมาธิ และพัฒนาในด้านความสุข ให้มีจิตใจที่ไม่มีทุกข์ ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว ไม่เครียด ไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย มีความปลอดโปร่ง เบิกบานสดใส เรียกรวมว่า สมาธิ ๓) ศึกษาเพื่อการพัฒนาในด้านปัญญา คือ ฝึกการมองการดูการคิดการพิจารณาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่จะทำให้สามารถเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย แล้วนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต แก้ปัญหาและทำการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยดี เป็นด้านปัญญา

### สัมมาทิฐิ

สัมมาทิฐิมีความสำคัญสำหรับกระบวนการฝึกตนในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเป็นจุดเริ่มต้นที่ควรสร้างให้เกิดขึ้นภายในตน ดังนี้

๑. ระดับของสัมมาทิฐิ สัมมาทิฐิ มี ๒ ระดับ คือ ๑) ทักษะ ความคิดค้น แนวความคิด ทฤษฎี ความเชื่อถือความนิยม ค่านิยมจำพวกที่เชื่อหรือยอมรับรู้การกระทำและผลการกระทำของตน หรือสร้างความสำนึกในความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน : กัมมัสสกตาสัมมาทิฐิ เป็นสัมมาทิฐิระดับโลกีย์ ๒) ทักษะ แนวความคิดที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย ความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมัน หรือตามที่มันเป็น ไม่เอนเอียงไปตามความชอบความชังความเข้าใจสอดคล้องกับความเป็นจริงแห่งธรรมดา : สัจจานุโลปิกญาณ เป็นสัมมาทิฐิแนวโลกุตระ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๔: ๒)

๒. ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ แหล่งที่มาเบื้องต้นของการศึกษา เรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ อย่าง คือ ๑) ปัจจัยภายนอก

เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ เพื่อนที่คบหา หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ๒) ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๔: ๓-๔)

### ข้อปฏิบัติของภิกษุ เรียกว่า กิจวัตร

กิจวัตรที่สำคัญของพระบวชใหม่ (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๓๔) ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจกับคำว่าวัตร วัตร แปลว่า กิจพึงกระทำ, หน้าที่, ธรรมเนียม, ความประพฤติและข้อปฏิบัติ แบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ ๑) กิจวัตร ว่าด้วยกิจที่ควรทำ เช่น อุปัชฌาย วัตร สัทธิวินัยวัตร อาคันตุกวัตร ๒) จริยาวัตร ว่าด้วยมารยาทอันควรประพฤติ เช่น ไม่ทิ้งขยะทางหน้าต่าง หรือทิ้งลงนอกฝานอกกำแพง ไม่จับวัดอุณมาส ๓) วิถีวัตร ว่าด้วยแบบอย่าง ที่พึงกระทำ เช่น วิธีเก็บบาตร วิธีพับจีวร วิธีเปิด-ปิดหน้าต่างตามฤดู วิถีเดินเป็นหมู่

การลงอุโบสถ ปิณฑบาตเลี้ยงชีพ สวดมนต์ ไหว้พระ และศึกษาสิกขาบทและปฏิบัติพระอาจารย์ในที่นี้ขอแนะนำเฉพาะกิจวัตร อันว่าด้วยข้อที่ภิกษุควรทำให้เป็นปกติวิสัยของตนเอง ดังนี้พระบวชใหม่ควรจะต้องตั้งตั้งแต่ ๔ เมื่อตื่นแล้วล้างหน้าล้างตาเสร็จแล้วควรตั้งสติกำหนดในใจถึงลมหายใจ แล้วกลับมาครองผ้า แล้วจึงสวดมนต์ พร้อมกับนึกถึงข้อที่สวดไปนั้น เมื่อจบไตรสรณคมน์แล้ว จึงเจริญกรรม คือเดินช้าๆ ด้วยความมีสติพอสมควร แล้วก็ให้นั่งสมาธิกำหนดลมหายใจ เพื่อทำใจให้เป็นสมาธิ หลังจากนั้นก็ให้แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งที่ใกล้และไกลที่เกิดขึ้นและที่ยังแสวงหาที่เกิด ขอให้เขาเหล่านั้นมีความสุข



หน้าที่และมรรยาทของภิกษุ ซึ่งพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงมายาทของภิกษุตามหลักพระธรรมวินัย ว่า ควรพิจารณาทุกขณะว่า บัดนี้เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อากัปกิริยาใดๆ ของสมณะ เราต้องทำอากัปกิริยานั้นๆ ด้วยการทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่าย และ ควรพิจารณาทุกขณะว่า วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่นอกจากนั้นต้องกตัญญูต่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์ สำรวมในพระปาฏิโมกข์ คือ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๑)

การบวชเป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ดังคำพูดของพุทธทาสภิกขุที่ว่า การบวชหมายถึงการสละสิ่งต่างๆ ออกไปจากการครอบครองของตนโดยสิ้นเชิงเป็นผู้ให้อภัยได้ในทุกๆ กรณีเป็นผู้ให้อิโฆวาทคำสั่งสอน หรือให้ตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ประสงค์จะศึกษาและปฏิบัติธรรม เหล่านี้เรียกว่าเป็นการให้ทานอย่างสูงสุด และการเป็นภิกษุสามเณรก็เช่นเดียวกัน ภิกษุนั้นก็คือ สมณะ หมายความว่าผู้สงบจากกิเลสและจากความทุกข์

### พระสงฆ์มุ่งพัฒนาประชาชน

หลังจากพระสงฆ์ได้พัฒนาตนพอสมควรแล้วเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องดีงาม หน้าที่ต่อไป คือ การให้การศึกษามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแก่ฆราวาสก็ต้องกระทำกันอย่างกว้างขวางต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ ภายใต้หลักการแห่งศีลสมาธิปัญญา หรือการทำความกระจ่างในเรื่องคุณของพระรัตนตรัยและการเข้าถึงการพึ่งพระรัตนตรัยอย่างถูกต้องอันจะเป็นหลักในการพิจารณาปัญหาอื่นๆ อันอาจจะเกิดขึ้น จะได้วินิจฉัยตัดสินใจด้วยตัวเองอย่างถูกต้องปลอดภัยปัญหาหนึ่งที่เกิดกับพระพุทธศาสนาทุกวันนี้ คือ พุทธศาสนิกชนบางพวกไม่ยอมเรียนรู้ เอาแต่จะพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเดียวพอเกิดปัญหาก็อธิษฐานไม่ได้

ถูกชักจูงไปกระทำผิดได้ง่ายและก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ สะสมกันจนกลายเป็นปัญหาร้ายแรงในที่สุด และพระพุทธศาสนาบอบช้ำที่สุด

ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมไทยแตกต่างไปจากอดีตอันเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ฯลฯ และสังคมสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปมาก บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านจิตใจของชุมชนก็จะลดบทบาทลงอย่างมาก แม้แต่วิถีการดำรงตนในสมณเพศก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม การบวชเข้ามาเป็นพระภิกษุก็มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

วิถีการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์จึงเป็นไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สภาพแวดล้อมและพระสงฆ์ก็มีโอกาสที่จะสัมผัสกับสิ่งที่ทำให้เกิดแรงจูงใจต่อการกระทำผิดพระธรรมวินัยได้โดยง่ายกว่าในอดีต จะเห็นว่าในปัจจุบันพระสงฆ์ประพฤติดิตพิศพระธรรมวินัยมี ๒ ลักษณะ คือ ประการแรกเป็นความประพฤติดิตพิศในรูปแบบสมณสาธูปของบรรพชิต เช่น การปลอมตนเป็นฆราวาสท่องเที่ยวไปในสถานที่ อโคจร ที่ไม่ควรไป บินทบาตไม่สำรวม เล่นการพนัน ดื่มสุรา และเสพเมถุน เป็นต้น ประการที่สอง เป็นความประพฤติดิตพิศหลักการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่น การแปล หรือตีความพระธรรมวินัยที่ผิดซึ่งก็เป็นเหตุที่ทำให้พระสงฆ์ประพฤติดิตพิศตามไปด้วยจะด้วยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม แม้ในครั้งพุทธกาลก็เกิดจากเหตุดังกล่าวเช่นกัน

### บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ควรปฏิบัติต่อคฤหัสถ์

พระพุทธเจ้าตรัสถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ควรปฏิบัติต่อคฤหัสถ์ไว้ ๖ ประการ คือ ๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม



๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และ ๖) บอกทางแห่งความสุข ความเจริญ (สวรค์) ให้ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๐๗).

บทบาทของพระสงฆ์ทั้ง ๖ ประการ สอดคล้องกับพุทธวจนะที่ประทานแก่พระสงฆ์สาวก ๖๐ องค์ ก่อนออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทของพระธรรมทูตด้วยพุทธวจนะดังกล่าวมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หวิเวทและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือ กิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี” (วิ.มหา.(ไทย) ๔/๓๒/๔๑) พุทธพจน์นี้ชัดเจนในบทบาทของพระสงฆ์ใน

การสงเคราะห์ประชาชนให้เข้าถึงคำสอนในพระพุทธศาสนาและนำไปปฏิบัติถูกต้อง

### บทสรุป

วัตถุประสงค์ในการนำไปพัฒนาพระภิกษุสงฆ์เพื่อความเรียบร้อยดีงาม และเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ส่วนรวมอันนี้เป็นสาระ เป็นหลักการ เป็นหัวใจสำคัญ เป็นเจตนารมณ์ของพระวินัย ซึ่งถือว่าให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ และต้องมีความเคารพในพระสงฆ์และการพัฒนาพระสงฆ์ให้สามารถแสดงบทบาทช่วยเหลือสังคมได้ตามเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาต้องเริ่มต้นจากการศึกษาพัฒนาตนเองคือการเปลี่ยนทัศนคติของพระสงฆ์ให้เป็นสัมมาทิฐิ โดยอาศัยปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรโตโมสะ เช่น ครูอาจารย์ที่ดี และปัจจัยภายใน เรียกว่าโยนิโสมนสิการ (รู้จักคิด คิดถูก) อธิสัสสิกขา (ความประพฤติวินัยสุจริตกาย วาจา และอาชีวะ) อธิจิตตสิกขา (คุณธรรม คุณภาพ สุขภาพ และสมรรถภาพของจิต) อธิปัญญาสิกขา (ความเชื่อ ปัญญาสัมมาทิฐิ) และนำความรู้ความสามารถไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของสังคม และสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตลอดไป

### บรรณานุกรม

- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง. ข้อเสนอแนะสำหรับพระบวชใหม่ ข้อเสนอใจสำหรับบรรพชิต, กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, ๒๕๓๔.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). ความคิดแหล่งสำคัญของการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง ๓ ที่ทำให้พัฒนาครบ ๔. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๔.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. ปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์เพื่อธำรงพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พุทธทาสภิกขุ. บวช ๓ เดือน. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๑.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.